

Pieter den Besten

Decoratieschilderingen voor het bioscooptheater

Hoe verhoudt het bioscooptheater decoratieschilderwerk voor het bioscooptheater van Pieter den Besten (Rotterdam, 1894-1972) zich ten opzichte van de ontwikkeling van de avant-garde binnen de beeldende kunst en stilistische stromingen binnen de toegepaste kunst in de periode 1915 tot 1940?

MA Scriptie Kunstgeschiedenis UVA Amsterdam

Begeleider: Frank Reijnders.

Tweede lezer: Debora Meijers

Karin Doornenbal- van der Wees.

Studentnummer: 0234133.

24-03-2008.

Voorwoord

Tijdens de restauratie van het Tuschinski Theater aan de Reguliersbreestraat te Amsterdam in 2000 tot 2002 was ik betrokken bij de restauratie en inventarisatie van het textiel. In deze periode leerde ik dit fascinerende en unieke theater door en door kennen.

In de loop der tijd ontstond er, naast mijn belangstelling voor de textiele aspecten, een groeiende belangstelling voor de aard en achtergrond van het aanwezige decoratieschilderwerk. Mijn behoefte om de achtergrond van deze decoraties te onderzoeken groeide. Het zich binnen de tijd zich wijzigende formele karakter van deze decoraties en hun relatie met het fenomeen “ de bioscoop” vormde hierbij een uitdaging. Vooral het figuratieve decoratiewerk van Pieter den Besten (die samen met Jaap Gidding kan worden beschouwd als hoofddecorateur) leek als het ware met de tijd mee te ontwikkelen. Dit heeft erin geresulteerd dat ik nu, zes jaar later, mijn masterscriptie aan den Besten, één van de belangrijkste kunstenaars die aan de decoratie van dit theater hebben meegewerkt, heb ‘gewijd’.

Ik wil mijn begeleider Frank Reijnders bedanken voor zijn stimulerende commentaar en persoonlijk enthousiasme dat hij uitstraalde betreft het onderwerp.

Mevrouw Oline Volkers - Den Besten en Jan Pieter Volkers, de dochter en kleinzoon van Pieter den Besten ben ik zeer dankbaar voor de hartelijke ontvangst en de door hen verstrekte informatie en beeldmateriaal. Voorts wil ik bedanken de heer J. Heij conservator van het Drents museum te Assen voor het inzien en bestuderen van het legaat ‘ Den Besten’, Ernest Annyas voor zijn fantastische foto’s gemaakt tijdens de restauratie van Theater Tuschinski te Amsterdam waar ik gebruik van heb mogen maken en die het decoratieschilderwerk van den Besten op onnavolgbare wijze heeft vastgelegd en Debora Meijers voor haar tweede lezerschap.

Tot slot wil ik mijn dochters Feija en Sofie bedanken die mij tijdens deze studie moesten delen met de kunst en mijn computerstress herhaaldelijk moesten oplossen en bovenal Kees, mijn man, met wie ik vele prettige discussie uren over dit onderwerp heb beleefd. Deze scriptie vormde een bijzonder onderdeel van mijn, maar ook ons leven!

Inhoud

Onderzoeksvraag	5.
Inleiding	7.

Hoofdstuk 1

Het bioscooptheater, zijn ontstaan en de ontwikkeling van zijn vormtaal.

1.1: De introductie van het bewegende beeld, de oorspronkelijke context en ontwikkeling van de speelfilm.	11.
1.2: Het ontstaan van het bioscooptheater.	11.
1.3: De bioscoop als context van het kijken.	12.
1.4: De invloed van de kermis op de ontwikkeling van het bioscoop theater, de non-place, heterotopia en de flâneur.	15.
1.5: Abraham Tuschinski, opdrachtgever van den Besten. Zijn commercieel/ maatschappelijke motivatie en de daaruit voortvloeiende functie en invulling van zijn bioscooptheaters	18.
1.6: De verhouding van zijn opdrachtgevers tot den Besten.	20.
1.7: De opstelling en positie van den Besten.	22.
1.8: De culturele achtergrond van den Besten's opdrachtgevers.	23.

Hoofdstuk 2

De artistieke context van den Besten.

2.1: De reikwijdte van zijn artistieke omgeving.	24.
2.2: Positionering binnen het Nederlands kunstklimaat.	24.
2.2.1: Het Rotterdamse kunstklimaat.	24.
2.2.2: Het Amsterdamse Kunstklimaat.	26.

2.3: De persoonlijke artistieke omgeving van den Besten. 26.

Hoofdstuk 3

Werken voor het bioscooptheater van Pieter den Besten en hun relatie tot de avant-garde.

3.1: Inleiding van het werk, de taak van de kunstenaar. 28.

3.2: Inleiding tot de inventarisatie en beschrijving. 29.

3.3: De chronologie. 30.

3.4: Analyse van de oorsprong van het theaterschilderwerk van den Besten. 31.

3.5: Analyse van het werk voor de Tuschinski Theaters. 37.

3.5.1: De invloed van het Ballets Russes / Léon Bakst. 44.

3.5.2: Het vrouwbeeld binnen het theater decoratieschilderwerk van den Besten. 53.

3.5.3: De film, de beweging en de relatie met de dans. 58.

3.5.4: De invloed van het Duits expressionisme. 74.

3.5.5: De Vrouwen in Theater Tuschinski.

3.5.6: De rol van het Constructivisme. 93.

3.5.7: De formele invloed van de avant-garde film. 98.

3.5.7: De rol van het Kinetisme. 106.

3.5.8: De invloed van de dynamiek van de film binnen het werk van den Besten. 109.

Conclusie 112.

Literatuuropgave 115.

Bijlagen

1: Biografische gegevens Pieter den Besten 118__

2: Bijdrage den Besten aan de Tuschinski bioscopen 120